

Commentarium (VI.)*

(folytatás)

HETEDIK BESZÉD

1. fejezet

A fentiek összefoglalása és a filozófus
Guido Cavalcanti véleménye

Végül Cristoforo Marsupino, a kiváló műveltségű férfiú, akinek Alkibiadés szerepe jutott részül, a következő szavakkal fordult hozzám: „Kedves Marsilio, szívből gratulálok a te Giovanni barátod családjának, amely sok, ragyogó tudású és fényes tetteiről híres lovag között a filozófus Guidót szülte, ki a hazáért nem kis érdemeket szerzett, ki a maga századában mindenki fölött kimagaslik a bölcs vitában, aki e sókratési szerelmet mind életében mind költeményeiben hűségesen utánozván röviden összefoglalta mindazt, amit ti eddig mondottatok.”

Phaidros ugyanis a szerelem eredetéről szólt, hogy miként támad a kháos bensejéből. Pausanias a szerelmet születése után két fajtára osztotta, tudniillik mennyeire és közönségesre. Eryximachos feltárta hatalmas kiterjedését midőn megmutatta, hogy mindenben fellelhető a maga kettős formájában. Aristophanés azt tette előttünk világossá, hogy mit tesz az egyes dolgokban a hatalmas isten jelenléte, bizonyítván, hogy általa állanak helyre a kettészakított emberek. Agathón azt tárgyalta, mily nagy a kiválósága és a hatalma, midőn arról értekezett, hogy az emberek csak egyedül általa lehetnek boldogok. Végre Sókratés, Diotima tanításai alapján, röviden összefoglalva adta elő, hogy mi a szerelem és milyen, honnan származik, hány része van, hová vezet és mit ér.

* A mű befejező részlete. Lásd még a fordító utószavát.

Mindezeket Guido Cavalcanti, a filozófus, mesterien beleszötte költeményeibe. Ahogyan a tükör, melyet a Napnak csupán egyetlen sugara ér, szintén sugároz, és a közvetlen közelében elhelyezett vásznat a fénysugár visszatükröződéssel lánggra lobbantja, úgy a lélek egy része — mondja ő —, melyet homályos képzelőerőnek és emlékezőtehetségnek hív, akár a tükör, a Nap helyén álló szépség képmását, mint egy fénysugarat szemem keresztül magába szívván tüzet fog s úgy megrendül, hogy arról egy újabb képmást tud a maga számára teremteni, mintegy az első képmás visszatükröződését, melynek révén a vágy ereje csakúgy mint a váson, lánggra lobban és szeret.

Hozzáteszi még, hogy ez az első szerelem, mely az érzékelés vágyában lobban fel, a szemek révén megpillantott test formájából keletkezik. Azonban hangsúlyozza, hogy maga a forma nem oly módon vésődik a képzelőerőbe, mint amilyen módon a test anyagában van, hanem anyag nélkül, mindazonáltal úgy, hogy egy bizonyos, meghatározott helyen és időben elhelyezett embernek legyen a képmása. Azt is említi, hogy az efféle képmás egyfajta képe nyomban tündökölni kezd az értelemben, amely immáron nem egyetlen meghatározott emberi test hasonmásának tűnik lenni, amint az a képzelőerőben volt, hanem az egész emberi nem közös ideájának és meghatározásának.

Ennélfogva amiként a képzelőerőnek a testből merített képmásából a testre hagyatkozó érzéki vágyban az érzékek felé hajló szerelem születik, úgy az értelemnek e képéből és közös ideájából — miután a testtől igen távoleső — egy másik, a testtel való érintkezéstől teljesen idegen szerelem keletkezik az akaratban. Az előbbi a gyönyörben, az utóbbi a szemlélődésben helyezi el. Úgy véli, hogy amaz egyetlen test részleges formája körött forog, emez az egész emberi nem egyetemes szépsége körött. Mindenesetre e két szerelem folytonos küzdelemben áll egymással az emberben, hisz amaz lefelé, egy állatias és kéjvágyó életbe taszítja, emez fölfelé, egy angyali és szemlélődő élethez emeli fel. Úgy gondolja, hogy ez háborítás nélküli, és kevesekben lelhető föl; az sok-sok gyötrelmmel jár, és a legtöbb embert a hatalmában tartja. Ezért az előbbi röviden bemutatván az utóbbi okozta szenvedéseket tárgyalja bővebben.

Minthogy azonban igen világosan kifejti azt, amit ti is a korábbiakban elbeszéltek, úgy gondolom, nincs most szükség arra, hogy ezeket újra felidézsem. Elegendő legyen most annyit emléte-

nem, hogy e filozófus a szerelem születését a kháos bizonyos formátlanságával hozza összefüggésbe — melybe főntebb ti is helyeztéltek —, midőn azt mondja, hogy a homályos képzelőerő megvilágosodik, s ama homálynak s e fénynek a keveredéséből nyeri a szerelem az eredetét.

Azontúl ki ne fedezné fel szavaiban ama kettős, tudniillik menyei és közönséges szerelmet? Sőt, első eredetét az isteni, második eredetét a testi szépségbe helyezi, ugyanis a *Napon* isten fényét, a *sugáron* a testi formát érti. Utoljára azt mondja, hogy célja megfelel eredetének, midőn egyeseket a testi formához, másokat az isteni szépséghez ragad a szerelem ösztönzése.

2. fejezet

Sókratés igazi szerető volt és Ámorhoz hasonlatos

De eleget beszéltünk a szerelemről. Most térjünk át Alkibiadásra és Sókratésre. Miután az asztaltársak a szerelmesek istenéről elegendő dicséretet elmondottak, az maradt hátra, hogy ez isten méltó tisztelői kerüljenek sorra. Mindenki úgy vélte, hogy mindenek közül a legméltóbban Sókratés szeret. Jóllehet egész életét a színlelés leg-halványabb gyanúja nélkül nyíltan Ámor seregében harcolta végig, soha senki sem róttá fel neki, hogy bárkit is illetlenül szeretett volna. Életének komolysága s mások hibáinak gyakori bírálata számos híres férfiút — ahogy az igazsággal lenni szokott — ellenségévé tett, különösen Anytost, Melitost és Lykónt, a város nagyhatalmú polgárait, valamint a szónok Thrasymachost, Polost és Kalliaszt. Ezenkívül a komédiáíró Aristophanés is kíméletlen ócsárlója volt. Azonban sem ama polgárok abban a perben, amelyben Sókratést a törvény elé idézték, nem vádolták illetlen szerelemmel, sem a szónokok, akik ellenségei voltak, nem vetettek semmi ilyesmit a szemére. Még a komédiáíró Aristophanés sem, pedig sok más neveltséges és képtelen rágalmat összegyűjt komédiáiban Sókratéssel szemben. Vagy talán úgy gondoljátok, hogy ha oly gyalázatos folttal mocskolta volna be magát, sőt ha nem állt volna a lehető legtávolabb e véteknél még a gyanújától is, elkerülte volna az efféle ócsárlók mérges nyelvét?

Észrevettétek-e hát, kiváló társaim, mindabban, amit a korábbiakban elmondottunk, hogy amikor Plátón a szerelmet ábrázolja,

teljesen Sókratést festi le, és ez isten alakját Sókratés személye alapján írja le, mintha az igazi szerelem és Sókratés hasonlatosak lennének egymáshoz, és emiatt lenne ő különösen igaz és méltó szerető? Nosza, idézzétek fel lelketekben a szerelem arcképét! Sókratést látjátok abban megjelenítve. Nézzétek Sókratést: *soványnak, aszott-nak* és *piszkosnak* látjátok, vagyis melankolikus természetű embernek, amilyennek mondják és bozontos hajúnak, az éhezéstől lefogyottnak, az ápolatlanságtól koszosnak. Azonkívül *rubátlan*, vagyis egy egyszerű és öreg köpeny fedi testét. *Sarutlanul, mezítláb jár.* Platónnál úgy mutatja be Sókratést Phaidros, mint aki mindig így szokott járni. *Alacsony* és *alacsonyán szálló*: Sókratést mindig a földre heveredve lehetett látni, ahogy Phaidón mondja. Emellett egyszerű helyeket látogatott, ugyanis vagy a bőrműves Simón vagy a kőfaragók műhelyeiben forgolódott. Egyszerű és keresetlen szavakkal élt, amit Kalliklész a szemére is vet a Gorgiásban. Ezenkívül annyira szelíd volt, hogy úgy mondják, ha gyakran sértésekkel ingerelték, sőt tetteleg is bántalmazták, még csak fel sem indult lelkében. *Hajléktalan.* Megkérdezték egyszer Sókratést, hová való. „A világ polgára vagyok — mondta ő. — Ugyanis ott a haza, ahol jó. — Pedig nem volt neki sem háza, sem puha ágya, sem értékes bútorai. *A kapuk előtt az utcán, a szabad ég alatt alvó.* Ezek Sókratesünk nyíltszívűségére utalnak, arra, hogy bárki közel férközhetett hozzá. Azontúl, a látásban és a hallásban lelte örömét, melyek a lélek kapui, és gondtalanul, nyugodtan járt-kelt, és ha kellett, köpenyével takarózva akárhol elaludt.

Örökösen szűkölködő. Ki ne tudná, hogy Sókratés egy kőfaragó és egy bábaasszony gyermeke volt, és hogy egészen öregkoráig a saját kezével, kőfaragással kereste a kenyerét, és sohasem volt miből megfelelően táplálnia magát és gyermekeit? Mindenhol elismerte értelmének szűkösségét mindenkit csak kérdezgetvén és azt állítván magáról, hogy nem tud semmit. *Férfiás.* Ugyanis állhatatos lelkű és meggyőződésében megingathatatlan volt, aki büszkén semmibe vette a makedón Archelaost, a kranóni Skopast és a larisai Eurylochost, amikor is az általuk küldött pénzt nem fogadta el és nem akart hozzájuk elutazni. *Merész és szilaj.* Hogy a háborús küzdelemben milyen bátran állta meg a helyét, Alkibiadész részletesen elmondja a *Lakomában*, akinek Sókratés, amikor Potidaiaiban győzedelmeskedett, önként átengedte a győzelmet. *Tüzes.* Tudniillik, ahogy az arcvonásokból jellemet fejtő Zopyros helyesen megítélte,

igen izgatott volt. Beszélgetés közben gyakran, a beszéd hevétől elragadva kezével széles mozdulatokat tett és a haját tépte. *Ékesszóló*. A vitában ontotta az érveket és ellenérveket, melyek szinte egyforma súllyal nyomtak a latban, s jöllehet egyszerűen fogalmazott, ahogy a *Lakomában* Alkibiadés mondja, mégis nagyobb hatással volt hallgatóira mint Themistoklés, Periklés és minden más szónok.

A szép és a jó dolgokat lesi. Alkibiadés azt mondja, Sókratés mindig leselkedett utána. Tudniillik azon ifjak iránt, akik nemes természetűeknek tűntek, szerelembe esvén érveivel elérte, hogy ugyanezen ifjak bölcselkedéssel kezdjenek foglalkozni. *Furfangos, jó szimatú vadász*. A főntebbiekben már elmondottuk, hogy Sókratés a testek szépségének nyomán az isteni szépségre vadászott, s ezt tanúsítja Platón is a *Prótagorasban*.

Mindig újabb mesterkedésen töri a fejét. Amint Platón párbeszédei mutatják, sokféleképpen pírított rá a szofistákra, az ifjakat bátorította, az egyszerű férfiakat kitanította. *Tudni vágyó*. Olyannyira éles elméjű és sejtéseiben annyira mély belátású volt, hogy aki tanácsa ellenére cselekedett, mind pórul járt; ezt a Theagésben mondja el Platón. *Egész életén keresztül filozófáló*. A törvényszék előtt elmondott védőbeszédében jelentette ki, hogy ha azzal a feltétellel mentenék fel a vád alól, hogy soha többé ne filozófáljon, ő inkább a halált választja, semmint felhagyjon a bölcselkedéssel.

Megigéző varázsló és szemfényvesztő, méregkeverő és szofista. Alkibiadés mondja magáról, hogy jobban elbűvölök Sókratés szavai mint Marsyas és Olympios gyönyörűséges szerzeményeinek dallamai. Arról pedig vádlói és barátai is tanúskodnak, hogy volt egy jóindulatú daimónja. A komédiaíró Aristophanés valamint vádlói is Sókratést is szofistának nevezték, mivel meggyőzni és cáfolni egyformán tudott.

Középen áll a tudás és a nemtudás között. „Jöllehet minden ember tudatlan — mondja Sókratés — én annyiban különbözöm a többiektől, hogy tudom, hogy semmit sem tudok, mások pedig még ezt sem tudják.” Így hát a bölcsesség és a tudatlanság között áll, aki noha a dolgokat magukat nem ismerte, mindazáltal felismerte saját tudatlanságát.

Mindezekből kifolyólag Alkibiadés úgy ítélte, hogy a szerelem után Sókratés dicséretével kell folytatni, aki miután a szerelemhez igen hasonlatos, a legigazabb szerető; hogy az ő dicsérete alapján megértsük mindannyian, hogy mindenkit, aki ily módon szeret, ha-

sonló dicséret illet. Sókratés dicséretét az imént hallottátok, és Alki-
biadés szájából világosan hallhatjátok Platón megfogalmazásában.
Hogy miként is szeretett Sókratés, tudhatja, aki emlékszik Diotima
tanítására.

3. fejezet

Az állatias szerelem, amely az örület egy fajtája.

De talán valaki azt kérdezi; mit használ ez a sókratési szerelem az
emberi nemnek? Miért érdemel efféle dicséretet? Mit árt az a szere-
lem, ami nem ilyen? Megmondom biz' én, csak egy kicsit előbből
kezdem.

Platón a *Phaidrosban* az örületet az értelemnek más tulajdo-
nába kerüléseként határozza meg. Ennek két nemét különbözteti
meg: az egyiket emberi betegségek okozzák, a másikat isten idézi
elő. Az előbbit esztelenségnek, az utóbbit isteni ihletettségnek ne-
vezi. A háborodottság betegségében az ember az emberi faj szintje
alá zuhan, és emberből valamiféleképpen állattá válik. A háboro-
dottságnak két neme létezik. Az egyik az agy, a másik a szív hibájá-
ból következik be. Az agyat gyakran a megégett epe, gyakran a me-
gégett vér, nem ritkán a fekete epe terheli meg túlságosan, ezért
őrülnek meg néha az emberek. Akiket a megégett epe gyötör, még
ha senki sem háborgatja őket, akkor is rettenetes haragra gerjed-
nek, hangosan kiabálnak, rárontanak arra, aki az útjukba kerül,
összeverik saját magukat és másokat is.

Azok, akik vérük megégése miatt szenvednek, görcsös neveté-
sekben törnek ki, bárki szokását meghaladóan kérkednek, csodála-
tos dolgokat ígéremek, határtalan örömben énekelnek és ugrálva
táncolnak.

Akiket fekete epéjük senyveszt, azok folyton búsulnak, rémké-
pek vannak, melyektől akár a jelenben, akár mint a jövőben jelent-
kezőktől előre rettegnek. Nos, az örület ezen három fajtája az agy
meghibásodása miatt következik be.

Amikor ugyanis ezek a nedvek a szívben gyülemlelnek fel, szo-
rongást és nyugtalanságot szülnek, nem háborodottságot. Csak
amikor a fejet öntik el, akkor okoznak örületet. Ezért mondják,
hogy az agy hibájából erednek. Úgy véljük, hogy a szív betegségé-
ből az a fajta örület keletkezik, melyben azok sínylődnek, akik ha-

lálisan szerelmesek. Nem lenne azonban helyes az efféle őrületet a szerelem szent nevével illetni. Azonban, hogy nehogy úgy tűnjünk, túlságosan sokakkal szemben van igazunk, az értekezés kedvéért a szerelem nevét is fogjuk erre használni.

4. fejezet

A közönséges szerelem egyfajta megigézés

Most pedig hallgassatok ide és jól figyeljetek oda arra, amit most mondani fogok. Az ifjúkorban a vér finom, áttetsző, meleg és édes. A kor előrehaladtával s a finomabb részek kioldódásával sűrűbb lesz, ennélfogva sötétebb is. Hiszen ami finom és híg, az tiszta is és igen áttetsző; ami nem ilyen, arra pedig ennek az ellenkezője érvényes. Hogy miért meleg és édes? Mert az élet és az élet kezdete, tudniillik a foganás a melegen és a nedvességen alapszik, és a mag, az élők első nemzője is meleg és nedves. Ez a természet a gyermekkorban és az ifjúkorban marad fönn. Az ezt követő életkorokban szükségképpen lassanként az ezzel ellentétes minőségek kerülnek túlsúlyba, mármint a szárazság és a hűvösség. Tehát ezért finom, áttetsző, meleg és édes a vér az ifjúkorban. Mivel finom, áttetsző; miután friss, meleg és nedves; és mert meleg és nedves, ezért édesnek tűnik. Az édes ugyanis a meleg és a nedves vegyüléséből kell álljon. De miért mondtam el mindezt? Hogy megértsétek: ebben a korban a szellemek finomak és világosan áttetszőek, forróak és édesek. Ezek ugyanis, miután a szív melegétől a vér tisztább részében jönnek létre, mindig olyanok bennünk mint amilyen a vér nedve. Nos tehát, ahogyan a szellemek párája egy ilyesféle vérből párolog ki, úgy ez maga is önmagához hasonló sugarakat bocsát ki a szemeken mint valami üvegablakokon keresztül. És amiként a világ szíve, a Nap útja során fényt bocsát alá az alsóbb régiókba, és fényén keresztül adja át erejét, akként testünk szíve is szakadatlan lüktetésével a közelében levő vért mozgatva az abból kipárolgó szellemeket az egész testbe eljuttatja, ezeken keresztül pedig valamennyi testrészben szétszórja a fény szikrait; a szemekben különösen. Tudniillik a szellem, miután igen könnyű, felszál a test legmagasabb részeibe, és fénye a szemekből, mivel ezek átlátszóak és valamennyi testrész között a legfénylőbbek, bővebben csillan elő.

Arra, hogy van a szemben és az agyban egy bizonyos fény, jól lehet kevés, számos éjszakai állat bizonyoságul szolgálhat: a szemük világít a sötétben. Sőt, ha valaki a szeme sarkát egy bizonyos módon megnyomja az ujjával és körben mozgatja, olybá tűnik, mintha belül egy fénylő kört látna. Az isteni Augustusról is azt regélik, hogy annyira fénylők és ragyogóak voltak a szemei, hogy ha valakire rászegelte őket, arra kényszerítette az illetőt, hogy — mintha a Nap süttött volna a szemébe — lehajtsa a fejét. Tiberiusról is azt mondják, hogy hatalmas szemei voltak, és rendkívüli módon, éjszaka és a homályban is jól látott, igaz, hogy csak rövid ideig, s közvetlenül azután, hogy az álomból fölébredvén kinyitotta a szemeit; azután újra elhomályosultak.

Azt pedig, hogy a szemekből kibocsátott fénysugár magával vonzza a szellemek páráját, a pára pedig a vért, abból láthatjuk, hogy a gyulladt és vörös szem a túl közletről rátekintő szemében hasonló betegséget idéz elő. Ennek alapján nyilvánvaló, hogy a fénysugár kiterjed egészen a szemközti állóig, és, hogy a fénysugárral együtt a romlott vér is kigőzölög, megfertőzvé a reátekintőt.

Aristotelés azt írja, hogy azok az asszonyok, akiknek havi vérzésük van, tükörbe pillantva vércseppekkel szennyezik be azt. Úgy gondolom, ez azért lehetséges, mert a szellem, amely a vér párája, valamiféle nagyon finom vérnek tűnik, olyannyira, hogy szemmel nem is látható, a tükör felületén sűrűbbé válva azonban világosan látszik. Ez, ha valamely ritkább anyagba ütközik, mint amilyen a posztó, vagy a fa, azért nem látszik, mert nem marad meg annak a felületén, hanem beléhatol. Ha sűrű, de érdes anyagba, mint a kő, a téglá és hasonlók, megtörik és szétszóródik annak egyenetlenségén. A tükör viszont keménysége miatt feltartóztatja felületén a szellemet; egyenetlensége és simasága révén töretlenül megőrzi; fényessége révén kedvez a szellem sugarának és felerősíti azt; hűvössége folytán ama igen könnyű párát kicsiny cseppekbe sűríti. Szinte ugyanezen okból, valahányszor nyitott szájjal erősen az üvegre lehelünk, annak felületén nyálunk igen finom harmatával permetezzük be. Amikor ugyanis a nyálból felszálló lehelet azon anyagba ütközve kicsapódik, ismét nyál lesz belőle.

Mindezek ismeretében miért kellene csodálkoznunk azon, hogy a nyitott és valakire rászegezett szem sugarainak nyilait az előtte álló szemébe lövellik, és e nyilakkal, melyek a szellemek hordozói, a vér ama páráját, melyet szellemnek nevezünk, arra irá-

nyítja? Azután a mérges nyíl átdöfi a szemet, és miután a kilövőnek a szívéből indul ki, az eltalált szívtájékát mint saját területét keresi, a szívet megsebzzi, és annak keményebb falán elerőtlenedve visszater a vérbe. Ez az idegen vér, mely a megsebzett ember természetétől valami módon idegen, az illető saját vérét megfertőzi. A megfertőzött vér megbetegszik. Ebből kétféle megigézés következhet be. A rossz szagú öregember vagy a havi bajos asszony tekintete a fiúkat igézi meg. Az ifjú tekintete az idősebbet igézi meg. Minthogy azonban az idősebb nedve hűvös és igen lassú, alig-alig éri el a szív falát a fiúban, és nem képes áthatolni rajta; a szív, jóllehet puha a zsenge kor miatt, igen kevésbé rendül meg. Ezért ez erőtlen, könnyű megigézés. Az viszont a lehető legsúlyosabb, melyben az ifjabb döfi keresztül az idősebb szívét. Ez az, kiváló barátaim, amiről a platonista Apuleius panaszkodik: *„Jelenlegi fájdalommanak minden oka és eredete, és maga az orvosság is és egyedüli reményem a gyógyulásra te vagy magad. Szemeid ugyanis szemeimen keresztül mélyen a szívembe hatolva emésztő tüzet erjesztettek bensőmben. Könyörülj hát a miattad szenvedőn!”*

Idézzétek kérlek magatok elé a myrrhinosi Phaidrost és Lysiaszt, a thébai szónokot, aki iránta szerelembe esett. Lysiasnak tátva marad a szája, amikor Phaidros arcát meglátja; Phaidros szemének ragyogó szikráit Lysias szemébe lövelli, és a szikrákkal együtt szellemét is közvetíti. Phaidros fénysugara könnyen egyesül Lysiaséval, és szelleme is könnyen kapcsolódik a másikéhoz. A Phaidros szívében keletkezett ilyesféle pára nyomban Lysias szíve felé siet, melynek tompasága révén sűrűbbé válik és visszanyervén eredeti alakját Phaidros vérévé lesz; úgy, hogy csodálatosképpen Phaidros vére immáron Lysias szívében található meg. Ezért tüstént a következő kiáltásokban törnek ki mindketten: Lysias Phaidrosához: „Ó én szívem, Phaidros, legdrágább bensőm!” Phaidros Lysiashoz: „Ó szellemem, ó én vérem, Lysias!” Phaidros követi Lysiaszt, mert szíve keresi saját nedvét. Lysias követi Phaidrost; mivel a vér nedve saját edényét kívánja, saját székhelyét követeli. Csakhogy Lysias hevesebben törekszik Phaidros után, ugyanis a szív könnyebben megvan nedvének oly kicsiny része nélkül, mint a nedv saját szíve nélkül. A patakknak nagyobb szüksége van a forrásra, mint a forrásnak a patakra. Amiként tehát a vas a mágnes tulajdonságát elvéve odavonzódik ehhez a kőhöz, a követ viszont nem vonzza magához, akként követi Lysias is inkább Phaidrost, mint Phaidros Lysiaszt.

5. fejezet

Mennyire könnyen esünk a szerelem hálójába

Lehetséges-e, mondhatja valaki, hogy egy gyenge fénysugár, az oly leheletnyi szellem, Phaidros kevéske vére olyan gyorsan, olyan erősen, annyira veszélyesen megfertőzze Lysiaszt teljes egészében? Nem fog ez olyan csodálatosnak tűnni, ha tekintetbe vesszük azokat az egyéb betegségeket, amelyeket fertőzések okozhatnak, mint a viszketés, a rühösség, a lepra, a mellhártyagyulladás, a tüdővész, a vérhas, a szemgyulladás, a pestis.

A szerelem könnyen megfertőzi az embert és valamennyi betegség között a legsúlyosabbá válhat. E szellemi pára és az ifjúból az idősebbe jutó vér négy tulajdonsággal bír, amint fentebb mondtuk. Világos, könnyű, meleg és édes. Miután világos, tökéletesen megegyezik az idősebb szemének és szellemeinek világosságával, vonzza és magához csalogatja ezeket; ezért van, hogy mohón befogadják. Mivel könnyű, igen sebesen fut a szív felé. Innen az artériákon és a vénákon keresztül könnyen átfolyik az egész testen. Mert meleg, hevesen űz és mozgat, és erősebben megfertőzi az idősebbek vérét, és a saját természetére alakítja azt. Erre a következőképpen utal Lucretius:

„Ím tebeléd Venus édességes csepeit önti,
szívedbe, s majd jéghideg ezt követően a gyógyír:¹

Azonkívül, minthogy édes, jól esik a benső szerveknek, táplálja és felvidítja azokat. Innen ered, hogy a férfinak az egész vére, mely az ifjúi vér természetét vette fel, az ifjúnak a teste után vágyakozik, hogy az ő vénáiban lakozzék, és a friss vér nedve friss és zsenge vénákba juthasson be. Az is előfordul, hogy e beteget egyszerre éri gyönyör és fájdalom. Gyönyör ama pára és vér világossága és édessége miatt. Az előbbi magához vonzza, az utóbbi felvidítja. Fájdalom, ugyanennek könnyűsége és melege miatt. Tudniillik az előbbi elválasztja és szétszakítja a belső szerveket, az utóbbi elveszi azt, ami az ember sajátja és megváltoztatja természetét, mely változás révén nem hagyja önmagában nyugodni, hanem folytonosan afelé vonzza, aki megfertőzte. Erről így jelez Lucretius:

¹ Lucretius: De rerum natura IV. 1059–60.

„Azt kívánja a test, aki lelkét sebzi tűzével
hisz mindenki, ha megsebesül, ha kiszökken erővel
vére sebéből, arra szökik, merről az ütés jött,
és ha közel van, az ellenségét vére befesti.”¹

E sorokban Lucretius arra gondol, hogy a szemek sugara által megsebzett ember vére megsebzője felé szökik, miképpen a karddal sújtott ember vére is ráfröccsen a reá lesújtóra. Ha ennek a, hogy úgy mondjam, csodának az okára kíváncsiak vagytok, elmondom nektek. Hektór megsebesíti Patroklost és megöli. Patroklos ránéz Hektórra, amint az éppen sebet üt rajta. Az jut az eszébe, hogy meg kell bosszulnia. A bosszúra nyomban föllángol epéje; ettől tüzet fog a vére és tüstént a seb felé siet; mind, hogy a testnek azon részét ápolja, mind a bosszúállásra. Ugyanoda szöknek a szellemek is, melyek miután könnyűek, egészen Hektórig szállván átköltöznek belé; az ő melege fenntartja ezeket egy ideig, mintegy hét órán keresztül. Ugyanezen idő alatt, ha Hektór a halott sebéhez közelhajolva reápillant, a seb vért lövell ki Hektór felé; ugyanis a vér képes valami módon az ellenség felé kifolyni, mind azért, mert a meleg nem szűnt meg teljesen, s nem állt le a belső mozgás, mind azért, mert nem sokkal előtte feléje sietett, végül mind azért, mert a vér visszaköveteli a szellemeit és a szellemek is oda vonják vérüket. Ugyanilyen módon siet a szerelemtől megsebzett ember vére afelé, aki sebet ejtett rajta, int Lucretius, és mi teljességgel osztjuk véleményét.

6. fejezet.

A közönséges szerelem különös hatása

Mondjam-e, ó feddhetetlen férfiak, ami következik, vagy talán hagyjam? Mondom biz' én, merthogy tárgyunk maga megkívánja, mégha képtelennek tűnik is. De hisz ki tudná elkerülni, ha rút dologról beszél, hogy ezek megnevezése elhangozzék? Az idősebb emberben a fiatalhoz való hasonulás oly erős, hogy egész testét az ifjúba kívánja átvinni, az övét pedig egészében saját magába igyekszik átömlesztetni, hogy egyrészt a friss nedv friss edényeket, másrészt a zsengebb edények zsengebb nedvet kapjanak. Ez kényszer-

¹ Lucretius: *De rerum natura*, IV, 1047–51.

ríti őket arra, hogy sok ocsmányságot csináljanak egymás között. Azt hiszik ugyanis, hogy miután a sperma az egész testből támad, az egész testet átadhatják vagy befogadhatják ennek a kilövelléssel vagy befogadásával. Ezt saját magát illetően mélyen átélte az epikureus filozófus, Lucretius, valahány szerelmes között a legbánnatosabb:

„Ily módon, ki Venus dárdájától sebesül meg,
— légyen akár az egy ifjú ki ezt asszonyra hajtja,
vagy pedig asszony, egész testéből szórva szerelmet —,
megsebzője felé siet, és vele vágy egyesülni,
testéből kiszökő nedvét testébe lövellni.

.....
Összefonódik testük, a szájuk is összetapad már,
ízlelvén ajakát társuk szájába lehellnek
hasztalanul, hiszen onnan semmit nem bitorolhat
senki, belépni, kilépni se képes testből a testbe;
mert úgy tűnik, küzdenek és ez a vágyuk eközben;
mindaddig sóvár ölelésben függve maradnak,
míg a gyönyörtől gyengült tagjaik el nem omolnak.”¹

Ezek az epikureus Lucretius szavai. Hogy a szerelmesek teljes egészében magukba kívánják fogadni szeretettjüket, arra bizonyággal szolgálhat Artemisia, Karia királyának, Mausolusnak a felesége, aki, mint mondják, az emberi ragaszkodást meghaladóan szerette a férjét, és holttestét elhamvasztván porait vízben elkeverve itta meg.

7. fejezet

A közönséges szerelem a vér egyfajta bántalma

Hogy ez szenvedély a vérben keletkezik, azt az támaszthatja alá, hogy az ilyesféle hév híjával van az ezt felváltó nyugalomnak, a szüntelenül égő lázat pedig a Physikosok a vérből eredeztetik. Amely hat óra után csillapodik le, azt a nyálkából; amely egy nap után, azt az epéből; amely két nap után, azt a fekete epe nedvéből. Tehát joggal helyezzük ezt a vérbe, természetesen a melankolikus

¹ Lucretius: *De rerum natura*, IV, 1052–56. — 1108–14.

vérbe, amint azt Sókratés beszéde során hallhattátok; az ilyen vérrel mindig a gondolkodás rögzülése jár együtt.

8. fejezet

Miként lesz a szerelmes szeretettjéhez hasonló

Ennek okáért senki ne csodálkozzék közületek, ha azt hallja, hogy valamely szerelmes saját testében szeretettjének hasonmását vagy alakját hozta létre. A viselő asszonyok, akik igen vágnak egy kis borra, erősen erre a borra gondolnak. A heves gondolkodás mozgásba hozza a benső szellemeket, és bennük festi le az elgondolt dolog képét. Ezek hasonlóképpen mozgásba hozzák a vért, és a magzat igen lágy anyagában a bor képe megjelenik. A szerelmes pedig a viselőöknél is hevesebben vágy kedvesére valamint élénkebben és szinte kizárólag őrá gondol. Csodálkozhatunk-e hát azon, hogy az addig a kebelbe vésett arc a gondolkodás révén a szellemben is megjelenik, a szellem által pedig lenyomata a vérben is rögzül? Különösen így van ez, midőn Lysias vénáiban már Phaidros zsenge vére csörgedezik, úgyhogy Phaidros arca igen könnyen feltűnhet a saját vérében. Miután pedig a test minden egyes tagja nap mint nap kitikkad, majd a táplálék cseppjeit magába szívva újra felélénkül, — következésképpen minden ember teste naponta lassan kiszárad, s lassan helyre is áll. A testrészek pedig a vénák ereiből odafolyó vér által állnak helyre. Csodálod-e hát, ha egy bizonyos hasonmással festett vér ezt a tagokban is megjeleníti, oly módon, hogy végül Lysias sok mindenben Phaidrosra tűnik hasonlítani, akár színeiben vagy vonásaiban, akár vágyaiban vagy mozdulataiban?

9. fejezet

Kik azok, akik a legkönnyebben hódítanak meg bennünket

Azt kérdezheti valaki, hogy elsősorban kik és hogyan hálózzák be a szerelmeseket, s ezek miként szabadulhatnak. Minden bizonnyal a nők könnyen hódítják meg a férfiakat, azok pedig még könnyebben, akiknek kissé férfias a természetük. Az ifjak még annál is könnyebben, minthogy jobban hasonlítanak a férfiakra mint a nők,

s a vérük és szellemük fényesebb, forróbb és finomabb az övéknél, ami a szerelmi hódítás alapfeltétele. A férfiak közül azok nyűgözik le a leggyorsabban a férfiakat vagy a nőket, akik a leginkább szangvinikus vérmérsékletűek, s bizonyos részről kolerikusak is; akiknek nagy, kék, ragyogó szemük van, főként ha tiszta életet élnek, és arcuk üdeségére nem vetett árnyékot a testi egyesülés folytán nedveik világos levének kimerülése. Ugyanis, amint fentebb említettük, mindezek feltétlenül szükségesek a szívet megsebző nyilak kilöveléséhez.

Azonkívül azok esnek gyorsan a szerelem hálójába, akiknek a születésekor a Venus az Oroszlán jegyében állt, vagy a Hold a Venusszal kemény fényzőkapcsolatban volt, és akik ugyanolyan vérmérsékletűek. A flegmatikusokat, akikben a nyálka az uralkodó életnedv, nem lehet behálózni. A melankolikusok, akikben a fekete epe, nehezen meghódíthatóak, azonban ha valaki rabul ejti őket; többé nem szabadulnak. Hogyha egy szangvinikus igaz le egy szangvinikust, ez könnyű járom, édes kötelék, ugyanis a hasonló felépítés kölcsönös szerelmet szül; azontúl ezen életnedv édessége reményt és bizodalmat önt a szerelmesbe. Hogyha kolerikus igaz le kolerikust, elviselhetetlen a rabszolgaság: bennük ugyan felépítésük hasonlósága nem ritkán kölcsönös szeretet ébreszt, ám az epe tüzes nedve gyakran lobbantja fel hirtelen haragjukat. Hogyha szangvinikus kolerikust vagy fordítva, az édes és a maró nedv keveredéséből a harag és a gyengédség, a gyönyör és a fájdalom változása fog származni.

Amikor szangvinikus melankolikust kötöz magához, e kötelék örökre szól, és nem is elviselhetetlen, hiszem a vér édessége mérsékli a fekete epe keserűségét. Ha azonban kolerikus csábít el melankolikust, ez mindennél szörnyebb veszedelem. Az ifjú erősen maró nedve lassanként felszívódik az idősebb bensőjében, finom tűz emészti mindenütt; a szerencsétlen szerelmes eleped. Az epe hirtelen haragra és verekedésre tesz hajlamossá; a melankólia búskomorságra és folytonos panaszkodásra. Az ő szerelmük gyakran végződik úgy, ahogyan Phyllisé, Didóé és Lucretiusé. Végül, a flegmatikus vagy melankolikus ifjú nem ragad el senkit sem, vére és szellemei sűrűsége és nehézsége miatt.

10. fejezet

Mi módon igéződnek meg a szerelmesek

Hogy miként igéződnek meg a szerelmesek, arról, azt hiszem, a fentebbiekben eleget elmondottunk; de talán még hozzá kell tennünk, hogy a halandók akkor igéződnek meg a leginkább, amikor a másokra pillantva gyakran egymáson felejtik tekintetüket, fényeiket összekötik a másik fényeivel és, a szerencsétlenek, hosszú szerelmet szívnak magukba. Musaios szerint e betegségnek minden oka és eredete a szem. Ezért, ha valaki csillogó szemekkel rendelkezik, mégha külseje egyébként kevésbé megnyerő is, a gyakran reátekintőket a fentebb említett okból magába bolondíthatja. Aki pedig ezzel ellenkező adottságokkal van ellátva, az inkább valamiféle csendesebb, jóindulatszerű szeretet ébreszt a másikban, mint lángoló szerelmet. A szemeken túl a többi testrész harmóniája úgy tűnik, nem képes egy efféle betegség okává válni, hanem alkalmi ösztönzés erejével bírhat csupán. Tudniillik az ilyen felépítés a távolról szemlélőt arra buzdítja, hogy közelebb menjen. Aztán a közletről reátekintőt ott fogja, hogy hosszan vizsgálgassa megjelenését. A mellette időzött azonban csakis tekintete sebezheti meg. A mérsékeltbb szeretethez viszont, mely ezen istenség részese, és amelyről sok szó esett ezen a lakomán, annak okaként nem csupán a szem, hanem valamennyi testrész összhangja és kedvessége is hozzájárul.

11. fejezet

A szerelemtől való szabadulás módja

Eddig arról beszéltünk, hogy kik és hogyan hódítanak meg bennünket. Az maradt még hátra, hogy röviden előadjuk: miként szabadulhatunk. A szabadulásnak két módja lehet: az egyik természetes, a másiktól nekünk kell gondoskodnunk.

A természetes az, amely bizonyos idő leforgása alatt megy végbe; ez nem csupán ennek, hanem minden más betegségnek is jellemzője. Hiszen a bőrön is addig marad rajta a viszketés, amíg a kóros vér salakja az erekben, vagy a nyálka sósága a tagokban érvényesül. A vér megtisztulásával és a nyálka sóságának megszüntével a viszketés alábbhagy, és a bőr utálatos pikkelyei lepe-

regnek. Mindazáltal eltűnésükhöz nagyban hozzájárulhat a kellő gondoskodás; erőszakos eltávolításuk vagy kenegetésük azonban igen veszélyes.

A szerelmesek nyugtalansága is szükségképpen mindaddig kínozza őket, ameddig a vérnek a megigézés által kapott fertőzése bensőjükben fennmarad, s súlyos gonddal nyomja a szívet, az erek útján táplálja a sebet, láthatatlan tűzzel emészti tagjaikat. Tudniillik a szívből az erekbe, az erekből a tagokba terjed ez tovább. Ennélfogva e fertőzés megszüntetésével ér véget a szerelmesek, sőt tébolyultak nyugtalansága. Ez mindenkinél hosszú időt vesz igénybe; a melankolikusoknál pedig igen hosszú, különösen, ha a Saturnus uralma alatt lettek leigázva. Ez az idő ráadásul igen keserves is, ha a Saturnus retrográd mozgásban volt, vagy a Marsszal konjunkcióban vagy a Nappal oppozícióban állt, amikor szolgaságba estek. Azok is igen sokáig gyötrődnek, akiknek születése pillanatában a Venus a Saturnus házában volt, vagy a Saturnusszal és a Holddal kemény fényszöveget zárt be. E természetes tisztulást hozzáértő és gondos ápolással kell elősegítenünk. Mindenekelőtt arra kell ügyelnünk, nehogy idő előtt kíséreljük meg kiszakítani vagy lenyesni azt, ami erre még nem érett meg, és nehogy óriási veszélyt kockáztatva tépjük szét azt, amit biztonságosabban fel tudunk bontani. Bizonyos szokásokkal fel kell hagynia a betegnek, és főként arra kell vigyáznia, hogy szemének fényei ne találkozzanak megsebzőjének fényeivel. Ha szeretettjének van valamely lelki vagy testi hiányossága, gondoljon gyakran erre. Lelkét számos, különféle és komoly feladattal foglalja le. Sűrűn alkalmazzon érvágást. Igyon könnyű borokat, olykor le is részegedhet, hogy a régi vér kiürülésével új vér kerüljön ennek helyébe és új szellem. Eddze keményen a testét, egészen a leizzadásig, hogy ennek révén a test csatornáit megnyíljanak, a megtisztulást elősegítvén. Azonfelül mindazon dolgok, amelyeket a Physikosok, a szív oltalmára valamint az agy táplálására alkalmaznak, a gyógyuláshoz a lehető leghasznosabbak. Lucretius a gyakori szeretkezést is javasolja:

„Jobb kikerülni a látását, étkét utasítsd el
vágadnak, hát másfele fordítsd képzeleted már;
felgyült nedveidet mindegy mily testbe, löveld ki,
vissza ne tartsd csak azért, mert egyszer égve szeretted!”¹

¹ Lucretius: *De rerum natura* IV, 1063–66

12. fejezet

Mennyire káros a közönséges szerelem

De attól tartván, hogy ha még sokáig beszélünk ezen örületről, mi magunk is megtévelyodünk, zárjuk le röviden ezt a témát. Az a szorongó nyugtalanság, amely a közönséges szerelmeseket éjjel-nappal gyötri, az örület egy fajtája. Míg a szerelem tart, először az epe tüze, majd a fekete epe gyulladása kínozza őket, a düh és az izzó szenvedély vesz rajtuk erőt, és szinte vakon rohannak vesztükbe. Hogy milyen veszedelmes ez a hamis szerelem mind a szeretett mind a szerelmes számára, azt bizonyítja a thébai Lysias és Sókratés Platón *Phaidros*-ában. Ezen örületnek köszönhetően az ember az állati természet szintjére süllyed.

13. fejezet

Mennyire hasznos az isteni szerelem. Ennek négy fajtája

Az isteni ihletettségtől viszont az emberi természet fölé emelkedik, és istenné válik. Az isteni ihletettség pedig a gondolkodó lélek megvilágosodása, melynek révén isten a magasból a mélybe zuhant lelket visszarágadja, a mélyből a magasba. A lélek testbe zuhanása az Egyből, minden dolog kezdetéből, négy fokozaton keresztül megy végbe, az értelem; a gondolkodás, a vélemény és a természet fokozatain keresztül. Ugyanis miután minden dolgok rendjében hat fokozat létezik, melyek közül legfelül az Egy áll, legalul a test, közöttük pedig az imént említett négy; szükségszerű, hogy mindaz, ami az elsőből az utolsóba zuhan, a közöttük levő négyen keresztül menjen át. Maga az Egy, minden dolog mértéke és határa, híjával van a keveredtségnek és a sokaságnak. Az anyagi értelem ugyan az ideák sokaságával egyenlő, ámde változatlan és örökkévaló. A lélek gondolkodóképessége változó a fogalmak és következtetések sokasága révén, azonban rendezett. A vélemény viszont rendezetlen és változó, képzetek sokasága, de mindazáltal pontjaiban egyesített szubsztancia, mivel a lélek maga, melyben a vélemény lakozik, egyetlen szubsztancia, mely nem foglal el helyet. A természet, vagyis a lélekből fakadó táplálkozó képesség és a lelki felépítés hasonlóképpen; ezeknek csupán a test pontjain keresztül van

kiterjedésük. A test viszont meghatározatlan számú részből álló sokaság, mely alávetett a mozgásnak; pontjaiban és részeiben megosztott szubsztancia.

Lelkünk valamennyi fokozatot szem előtt tartja. Ezeken keresztül száll alá, ezeken keresztül emelkedik fel. Ahogyan ugyanis magából az Egyből — ami mindennek a kezdete — ered, részese valamiféle egységnek, mely minden esszenciáját, képességét és működését egyesíti, melytől és melyhez a többi dolog is, ami a lélekben van, függ és tartozik, miképpen a középponttól és a középponthez a kör sugarai. Azonban nem csupán a lélek részeit köti egymáshoz és az egész lélekhez, hanem az egész lelket is magához az Egyhez, minden dolog okához. Amint az isteni értelem fénysugarától megvilágosodik, minden dolog ideáját az értelem segítségével mozdulatlan cselekvésben szemléli. Amint saját magára tekint, egyetemes dolgok minőségeit tanulmányozza, és a kiindulópontoktól a végkövetkeztetésekig a gondolkodás útján jut el. Amint a testre tekint, a változó dolgok egyedi formáit és megjelenéseit érzékein keresztül fölfogván a vélekedés segítségével vizsgálhatja. Amint az anyaghoz nyúl, eszköze a természet lesz, mely által az anyagot mozgatja és formálja. Ebből származik a születés, a növekedés és ezek ellentéte. Láthatjátok hát, hogy az örökkévalóság fölött levő Egyből az örökkévaló sokaságba süllyed, az örökkévalóságból az időbe, az időből a helybe és az anyagba. Süllyed, mondom, amikor ama tisztaságtól, melyben született, a testtel sokáig foglalkozván eltérni kezd.

14. fejezet

Mely fokozatokon keresztül emelik fel a lelket az isteni ihletek

Minekutána négy fokozaton keresztül száll alá, szükségszerű, hogy négy fokozaton át emelkedjék is fel. Mégpedig az isteni ihletettség az, ami a magasba ragadja, ahogy ez ennek a meghatározásában áll. Tehát az isteni ihletettségnek négy fajtája van. Az első a költői ihletettség, a második a misztikus, a harmadik a látnoki, a negyedik a szerelmi ihletettség. A költészet a Múzsáktól, a misztérium Dionysostól, a jóslás Apollótól, a szerelem Venustól való. Az Egyhez visszatérni pedig nyilván nem képes másként a lélek, csak ha maga is az Eggyé válik.

Sokasággá lett, midőn a testbe alászállt; különféle működésekben oszlik meg, és a testi dolgok végtelen sokaságával foglalkozik. Ebből következőleg magasabb rendű részei mintegy elalszanak, és az alacsonyabb rendűek uralkodnak a többi fölött. Azokat a kábultság, emezeket az állandó háborgatás erőltetni el; az egész lelket pedig zavar és diszharmónia tölti el. Elsőként a költészet ihletére van szükség, amely a zene dallamaival ébreszti fel azt, ami kábult, a harmónia édessége révén simogatja azt, ami háborított, végül a különféle összhangzatok segítségével előzi a meghasonlást és zavarodottságot, és helyreállítja az egyensúlyt a lélek különböző részei között. És ez még nem minden. A sokaság ugyanis még továbbra is megmarad a lélekben. Most következik tehát Dionysos misztériuma, amely tisztító szertartásokkal, szent áldozatokkal, és az isten egész kultusza révén valamennyi rész figyelmét az értelem felé irányítja, mely az istennel való foglalkozást lehetővé teszi. Így miután a lélek egyes részeit az egyetlen értelembé összevontuk, a lélek immáron a sokaságból valamiféle egységes egészé vált. Még mindig szükség van azonban a harmadik ihletre, amely az értelmet az egységhez magához, a lélek vezetőjéhez visszavezeti. Ezt Apolló a prófétálásán keresztül viszi végbe; ugyanis amikor a lélek az értelen túl az egységbe emelkedik fel, a jövő dolgokat előre megmondja. Végül, midőn a lélek eggyé vált, eggyé, mondom, ami a léleknek természetében és esszenciájában van; az marad hátra, hogy legott az Egybe, ami az esszencia fölött áll; vagyis istenhez vezesse vissza magát. Ezt ama égi Venus a szerelem, azaz az isteni szépségre való vágyakozás, és a jóra való szomjúhozás révén teljesíti be.

Következésképpen az első ihlet összhangba hozza az összezárt és kiegyenlíttlen dolgokat. A második az egyensúlyba hozott részekből egységes egészet teremt. A harmadik a részek fölött álló egységes egészet. A negyedik az esszencia és az egész fölött álló Egybe vezet. Platón a *Phaidros*-ban az emberi lélekben az isteni dolgoknak szentelt értelmet kocsihajtónak nevezi; a lélek egységét a kocsihajtó fejének; a természeti dolgok nyomában járó gondolkodást és vélekedést engedelmes lónak; a zavaros képzeletet és az érzékek vágyát engedetlen lónak. A lélek egész természetét kocsinak, miután mozgása mintegy körben futva önmagából kiindulván végül önmagába tér vissza, midőn a saját természetét tanulmányozza. Ha vizsgálódása a lélektől indul, ugyanahhoz érkezik vissza. A lel-

ket szárnyakkal ruházza fel, melyek révén a magasba juthat; ezek közül az egyik, úgy véljük, az a kutatás, mellyel az értelem folyvást az igazságra törekszik, a másik a jóra való vágyakozás, melyben akaratumk örökkön ég. A lélek ezen részei elveszítik rendjüket, midőn az őket összezavaró testtel elegyednek. Nos, az első ihlet az *engedelmes lovat*, azaz a gondolkodást és a vélekedést az *engedetlenn lőtől*, vagyis a zavaros képzelettől és az érzékek vágyától elválasztja. A második az engedetlent az engedelmes lónak, az engedelmes lovat pedig a *kocsihajtónak*, azaz az értelemnek rendeli alá. A harmadik a kocsihajtót saját feje, tehát az egység, az értelem csúcsa felé irányítja. Az utolsó a kocsihajtó fejét minden dolog feje felé fordítja. Ott a kocsihajtó boldog, és a jászol elé, vagyis az isteni szépség elé *állítván lovait* — azaz előkészítvén a lélek valamennyi neki alárendelt részét — *ambróziát vet elébük*, és *nektárral itatja őket*, tehát a szépség látásával és az ebből fakadó örömmel. Ezeket teszi a négyféle ihlet. Róluk Platón általánosságban a Phaidrosban értekezik; sajátlagosan a költői ihletről az *Ión*-ban, a szerelmiről a *Lakomában*. Hogy Orpheust ezek mindegyike megszállta, arról könyvei szolgálhatnak tanúságképpen. A szerelmi, úgy tűnik, leginkább Sapphót, Anakreónt és Sókratést ragadta el.

15. fejezet

Mindezen ihletek közül a szerelem a legkiválóbb

Valamennyi közül a leghatalmasabb és legkiválóbb a szerelmi ihlet, a leghatalmasabb, mondom, azért, mert a másik három közül egyik sem nélkülözheti ezt. Ugyanis nem tehetünk szert sem a költészet, sem a misztériumok, sem a prófétálás ihletére komoly igyekezet, lobogó, tiszteletteljes szeretet és az istenség serény tisztelete nélkül. Az igyekezetet, a szeretet és a tiszteletet pedig mi másnak mondánánk, mint szerelemnek? Tehát ezek mind a szerelem erején alapulnak. A legkiválóbb is, miután a többi ehhez mint valami célhoz vezet el. Hisz ez az, ami a legszorosabban kapcsol bennünket istenhez.

Azonkívül e négy ihletet ugyanennyi hamis szenvedély csalárdul utánozni látszik: a költőit az a fajta közönséges zene, amely csak a füleket andalítja el; a misztériumokét a tömeg üres babonája.

A profétálásét a legkevésbé sem csálthatatlan emberi okoskodás találhatása. A szerelemét a tomboló érzéki vágy.

Az igazi szerelem ugyanis nem más, mint a testi szépség megpillantása által fellobbanó erőfeszítés az isteni szépséghez való szárnyalásra. A hamis szerelem pedig a megpillantástól a megérintésig történő zuhanás.

16. fejezet

Mennyire hasznos az igazi szerető

Azt kérdezitek: mit használ a sókratési szerelem? Először is a leginkább Sókratésnek magának használ, hogy szárnyait visszaszerezze, melyeken hazájába visszarepülhet; azután igen hasznos városa számára, hogy dicsőn és boldogan élhessen. A várost pedig nyilván nem a kövek, hanem az emberek teszik. Nos, az emberekre, miként a fiatal fácskákra, zsenge koruktól fogva oda kell figyelni, s afelé irányítani, hogy legjobb gyümölcsöket hozzák. A gyermekekről a szülőknek és a nevelőknek kell gondoskodni. A serdülők pedig nem lépik át a szüleik és nevelők húzta határokat, míg az aljanép rossz szokásai meg nem fertőzik őket. Tudniillik az otthon magukba szívott magasabb életnormákat fogják követni, ha csak az alávaló és jellemtelen férfiakkal való társalgás és rendszeres együtt időzés el nem tántorítja őket ezektől, különösen akkor, ha azok a kedvükben járnak és hízelegnek nekik. Mit tesz tehát Sókratés? Vajon engedi, hogy az ifjúság, mely a jövődő állam magja, a becsutelenek rossz befolyása alatt megrontassék? Hol lenne akkor hazája iránt érzett szeretete? Minden bizonnyal hazája és annak fiai segítségére sietne, melyek neki testvérei, és kiszabadítaná őket a veszedelemből. Talán törvényeket fogalmazna meg, melyekben eltiltaná a fajtalan férfiakat az ifjakkal való találkozástól. Csakhogy nem lehetünk mindannyian Solónok és Lykurgosok. Keveseknek adatik meg az a méltóság, hogy törvényeket alkothassanak, és ha a törvényeket meghozták, igen kevesen engedelmessé válnak azoknak. Akkor hát? Erőszakhoz folyamodjék, és emeljen kezét az idősebbekre, hogy az ifjaktól elűzze őket? Ámde egyedül Héraklésnak sikerült leküzdenie a szörnyetegeket, mint mondják — mások számára igen veszélyes az efféle erőszak. Esetleg figyelmeztetné, korholná, megdorgálná a vétkes férfiakat? Az ám, de a zavarodott lélek nem törő-

dik a figyelmeztető szavakkal, sőt, ami még rosszabb, nekiront az őt figyelmeztetőnek. Ezért, ha ezzel próbálkoznék Sókratés, van, aki ökölrel, van, aki rúgásokkal látná el a baját. Így az ifjúság számára egyetlen útja marad az üdvösségnek: Sókratés társasága. Emiatt vegyül tehát a szeretet által elkötelezve a görögök ama legbölcsebbje mindenütt az őt kísérő ifjak nagy csapatába.

Ekként az igazi szerető pásztor módjára őrzi báránykáinak nyáját a hamis szeretőköt mint a farkasok torkától és a ragálytól. Mint-hogy pedig akik hasonlítanak, azok könnyen egymásra találnak, az ifjakhoz hasonlóvá teszi magát életének tisztasága, szavainak egyszerűsége révén, játékaival, tréfáival, jókedvű élcelődésével. Önmagából pedig főként úgy csinál öregből gyermeket, hogy a fiúkat minduntalan saját magával egyidőssé teszi baráti és víg közvetlenségével. Csak élvezetes módon tehetjük az ifjúságot fogékonnyá a gyönyörűséges dolgokra; nem állhatják ugyanis a túl merev és szigorú tanítókat. Ennek okáért ifjúságunk védelmezője hazája üdvére saját dolgainak intézését elhanyagolván felvállalta az ifjak gondozását, s őket először társaságának kedvességével és élvezetességével nyerte meg. Miután így a hálójába kerítette, immár kissé szigorúbban inti őket, végül még keményebb szigort alkalmaz. Ily módon a zsenge korú Phaidónt, aki nyilvánosházban volt prostituált, kiváltotta ebből a szerencsétlenségből, és bölcselővé tette. Platónt, aki a költészetnek szentelte magát, arra kényszerítette, hogy tragédiáit a tűzbe vesse, és becsebb tanulmányokba kezdjen. Xenophónt a közönséges fényűzéstől a bölcsék józanságához vezette el. Aischinést és Aristippot szegényből gazdaggá, Phaidrost szónokból bölcselővé, Alkibiadést tudatlanból igen nagy tudású emberré tette. Charmidés neki köszönhetően tekintélyessé és tiszta erkölcsűvé, Theagés a köztársaság bátor és igazságos polgárává lett. Euthydémost és Menónt a szofisták álokoskodásaitól az igazi bölcsességhez vezette el. Ennélfogva nem is annyira kellemes mint inkább hasznos volt Sókratés társasága, és amint Alkibiadés mondja, az ifjak sokkal odaadóbban szerették, mint amennyire ő szerette őket.

17. fejezet

Miként adjunk hálát a Szent Léleknek, amely bennünket ezen értekezésre megvilágított és lángra lobbantott

Immáron tehát, kiváló asztaltársaim, úgy tűnik, hogy előbb a ti, majd az én előadásom alapján sikerült felderítenünk, hogy mi a szerelem, ki az igazi szerető, és miben lehet hasznos. E sikeres kutatás oka és vezetője pedig, ismerjétek fel, kétség kívül maga a szerelem volt, melynek a vizsgálatába fogtunk. Ugyanis a szerelem által annak kutatására, hogy úgy mondjam, lángra gyúlván a szerelmet kerestük, és meg is találtuk, oly módon, hogy mind a kutatást mind a rátalálást neki köszönhetjük, neki kell hálát adnunk érte. Ó, milyen bőkezű ez az isten! Ó, milyen páratlanul kegyes a szerelem! Hiszen a többi isten, miután sokáig kutattad őket, végre alig-alig, igen kis időre mutatja meg magát. A szerelem pedig annak is elébe megy, aki csak szándékozik keresni őt. Ennek okáért az emberek elismerik, hogy sokkal többet köszönhetnek ennek az istennek mint a többinek. Vannak, akik gyakran átkozni merészelik ez isteni hatalmat, mely lesújt vétkeinkre. Nem kevesen gyűlölik a bölcsességét is, mely valamennyi komisz tettünket kipuhatólja. Mi azonban az isteni szerelmet, minden jó adományozóját csak szeretni tudjuk. Ezt a hozzánk annyira kegyes szerelmet tehát ugyanolyan szándékkal tiszteljük, amilyennel bölcsességét becsüljük, és hatalmát csodáljuk, hogy a szerelem vezetésével, Istent, hogy úgy mondjam a maga teljességében kegyessé tegyük, és teljes valónkban a szerelem tüzeiben égvén, örök szerelemben Istent élvezhessük a maga teljes egészében.

Az 1469. év július havában, Firenzében

Firenze
Budapest

Marsilio Ficino
Fordította: Imreg Monika